

VECĀS DERĪBAS ANTROPOLOĢIJA 20. UN 21. GADSIMTĀ

Jānis Rudzītis-Neimanis

Dr. theol., LU Teoloģijas fakultātes docents

Jautājums par to, kas ir cilvēks, ir mūžsens – to uzdod katrs cilvēks. Vai uz šo jautājumu vispār var atbildēt? Atbildes uz šo jautājumu ir mainījušās laika gaitā, tāpat kā ir mainījusies Vecās Derības teoloģija un tās interese par cilvēku. Raksta mērķis ir izsekot Vecās Derības teoloģijas interesei aptuveni pēdējo 100 gadu laikā.

Vecās Derības antropoloģija 20. gadsimtā

Lai arī daudzās dogmatikas grāmatās atrodamas nodaļas, kuru nosaukumos ir sastopams vārds “antropoloģija” (“mācība par cilvēku” nozīmē), tomēr specifiski par Vecās Derības (turpmāk VD) antropoloģiju var runāt tikai kopš 19. gs., kad pēc garāka atdalīšanās procesa¹ VD teoloģija izveidojās par atsevišķu teoloģijas apakšnozari. Var piekrist Andreasam Vāgneram (*Andreas Wagner*), ka antropoloģija 20. gs. piedzīvojusi ritmisku attīstību ar vidēji 30 gadu ciklu – dažādi nopietni satricinājumi (kari) vai izaicinājumi (globālās izmaiņas 20./21. gs. mijā) sekmēja pievēršanos vienam vai otram fenomenam.² Katram pārmaiņu periodam ir raksturīgi jauni antropoloģiski

---

¹ Pēc sākotnējās atdalīšanās no dogmatikas Bībeles teoloģija vēlāk sadalījās divās apakšnozarēs.

² Andreas Wagner, “Anthropologie(n) des Alten Testaments im 21. Jahrhundert,” in: Andreas Wagner (Hg.), *Menschenverständnis und Gottesverständnis im Alten Testament* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016), 3.

meklējumi (dažādi vērtējot cilvēka vietu pasaulē, viņa spējas, uzdevumus u. tml.).

Līdz Otrajam pasaules karam pakāpeniski pieauga to pētījumu skaits, kuros bez tradicionāli dogmatiskā apskatītajiem VD tekstiem (piem., 1Moz 1–3, Ps 8 u. c.) centās aptvert pēc iespējas vairāk VD tekstu, kuros parādās priekšstati par cilvēku. 19. gs. beigu / 20. gs. sākuma darbiem ir novērojama interese par Seno Austrumu kultūrām un to ietekmi uz VD tekstiem. Atklājot citas Seno Austrumu kultūras, jau 19. gs. tika jautāts, vai senajiem izraēliešiem nebija kopīgs pasaules redzējums ar šīm tautām (arī par cilvēku)?

Šveiciešu teologu Alfrēdu Bertolē (*Alfred Bertholet*) var uzskatīt par raksturīgu šī laika pārstāvi, kurš darbojās gan VD teoloģijas, gan reliģijpētniecības jomā. Vienā no saviem zināmākajiem darbiem (*Kulturgeschichte Israels*) Bertolē vairākas nodaļas velta izteikti antropoloģiskiem jautājumiem (seno izraēliešu ģimenes dzīve, nodarbošanās, sociālā, politiskā, garīgā dzīve).³ Kādā citā darbā šveiciešu teologs pēta konkrētus VD sastopamus priekšstatus par nāvi un cilvēka stāvokli pēc nāves⁴. Lai tos saprastu, Bertolē analizē VD atrodamās norādes par apiešanos ar cilvēka ķermeni dzīves laikā un pēc nāves.

Vairāki šajā laikposmā tapuši darbi, kuru autori pievēršas izteikti teoloģiskiem aspektiem, būtiski ietekmē turpmāko pētniecību. Piemēram, jau 19. gs. beigās Gustavs Ēlers (*Gustav F. Oehler*) noraidīja izplatīto priekšstatu par dihotomisko vai trihotomisko cilvēka būtību. Analizējot VD bieži sastopamos antropoloģiskos terminus (*nefeš*, *bāsār* u. c.), Ēlers secināja, ka VD dominē holistisks cilvēka redzējums un ar šiem terminiem visdrīzāk ir domāts cilvēks kopumā.⁵ Johanness Pedersens (*Johannes Pedersen*) apjomīgajā pētījumā *Israel. Its Life and culture*⁶ padziļināti pievēršas *nefeš* nozīmes noskaidrošanai. Par pamatu ņemot 1Moz 2 tekstu, Pedersens secina, ka cilvēks

³ Alfred Bertholet, *Kulturgeschichte Israels* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1919).

⁴ Alfred Bertholet, *Die israelitischen Vorstellungen vom Zustand nach dem Tode* (Tübingen: Mohr, 1914).

⁵ Gustav F. Oehler, *Theologie des Alten Testaments* (Stuttgart: J. F. Steinkopf, 1891).

⁶ Johannes Pedersen, *Israel, Its Life and Culture* (London: Oxford University Press, 1926).

pēc elpas iepūšanas “kļuva par dzīvu dvēseli” (t. i., pats cilvēks ir dvēsele), tādā veidā mēģinot atrisināt tās sarežģītās VD vietas, kur *nefeš* mirst vai ir izsalkusi, tiesa, viņš neapskata tos VD tekstus, kas neder viņa teorijai. Psihoanalīzes u. c. psiholoģijas virzienu ietekmē parādījās gan antropoloģiski darbi par kāda konkrēta VD personāža psiholoģisko portretu, gan t. s. ideālā senā izraēlieša biogrāfijas.⁷

Pirmajā dekādē pēc Otrā pasaules kara tapa darbi, kuru mērķis bija pievērsties plašākam lasītāju lokam, lai ar vispārējām antropoloģijas tēmām mainītu kara radītos izkropļojumus priekšstatos par cilvēku. Daudzi (īpaši vāciski rakstošie) teologi par savu uzdevumu uzskatīja nepieciešamību meklēt jaunus veidus, kā uzrunāt cilvēkus, kā saprast cilvēka būtību un sūtību, tāpēc šajā laikā tapušajiem darbiem par VD antropoloģiju pārsvarā ir raksturīgs neliels apjoms un vienkārša, saprotama valoda.⁸ Pamācošs ir Valtera Eihroda (*Walter Eichrodt*) gadījums. Savā darbā, kurā aplūkoti priekšstati par cilvēku VD,⁹ Eihrods kritizē nacionālsociālisma attieksmi pret VD un Bībeli kopumā, taču zīmīgi, ka Eihrods 10 gadus agrāk publicēja nelielu darbu par antisemitismu¹⁰, kurā, lai arī kritizē “jūdu rases” koncepciju kā aplamu, tomēr atzīst, ka antisemitisms pastāv daļēji arī pašu jūdu vainas dēļ (VD par to liecinot Esteres grāmata).¹¹

Ar klasisko Hansa Valtera Volfa (*Hans Walter Wolff*) monogrāfiju par VD antropoloģiju¹² VD teoloģija nopietni sāk pievērsties cilvēka miesiskajiem aspektiem un to teoloģiskai atspoļošanai VD. Lai gan priekšdarbus jau daļēji bija paveikuši Volfa priekšgājēji, tomēr tieši viņa darbs uzskatāmi parādīja, ka termini cilvēka ķermeņa daļu apzīmēšanai uzsver ko vairāk nekā ķermenisko aspektu. Volfa pētījums pasvītvoja, ka VD ir

---

⁷ Johannes Hempel, *Gott und Mensch im Alten Testament* (Stuttgart: Kohlhammer, 1936).

⁸ Piemēram, Kurt Galling, *Das Bild vom Menschen in biblischer Sicht* (Mainz: Kupferberg, 1947).

⁹ Walter Eichrodt, *Das Menschenverständnis des Alten Testament* (Zürich: Zwingli Verlag, 1947).

¹⁰ Walter Eichrodt, *Antisemitismus in alter und neuer Zeit* (Zürich: Zwingli Verlag, 1937).

¹¹ Eichrodt, *Antisemitismus*, 25–26.

¹² Hans Walter Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments* (München: Chr. Kaiser Verlag, 1973).

vienlīdz daudz pārstāvēti cilvēka fizioloģiskie, emocionālie, sociālie un psiholoģiskie aspekti. Vēl viens svarīgs Volfa monogrāfijas secinājums ir cilvēka ķermeņa uztveres¹³ un pieredzes nesaraujamā saikne ar dažādiem materiāliem aspektiem.

Volfs izvirza mērķi noskaidrot, kā VD tiek uzdots jautājums par cilvēka būtību un kā tas tiek atbildēts (kā cilvēks nonāk pie atziņas, kas viņš ir).¹⁴ Tāpēc Volfs analizē tikai tos VD tekstus, kuri skaidri runā par to, turklāt Volfs neaplūko iespējamo antropoloģisko priekšstatu attīstību VD ietvaros.

Volfs uzskata, ka kvalitatīvs darbs par VD antropoloģiju ir iespējams tikai tad, ja tas ir veikts detalizēti un ar daudzu piemēru palīdzību (aplūkojot raksturīgus piemērus, neizlaižot svarīgo, papildinot ar specifiskiem gadījumiem). Volfa monogrāfijā atbalsojas tālaika diskusija VD teoloģijā, ko izraisīja Gerharda fon Rāda (*Gerhard von Rad*) sarakstītā VD teoloģija¹⁵, kur ar t. s. VD centra idejas noraidīšanu tika pasvītrots VD tekstu pārstāvēto tradīciju daudzveidīgums. Volfs to izmanto, lai parādītu, ka VD nav vienotas mācības par cilvēku un nav iespējams rekonstruēt VD antropoloģisko priekšstatu lineāru attīstību.¹⁶ Neskatoties uz Volfa skepsi par vienotas VD antropoloģijas iespējamību, pats darbs satur mēģinājumu to paveikt, tas izpaužas monogrāfijas struktūrā.¹⁷ Volfa

¹³ Volfs darbā plašāk neizvērsē ķermeņa dzimuma aspektu, jo viņš vēl domā universālās kategorijās, par ko izpelnījās vairāku teologu kritiku par netiešo androcentrismu. Erhards Gerstenbergers (*Erhard Gerstenberger*) norāda, ka Volfs ne vienmēr apzinājās patriarhālās sabiedrības sociālās struktūras, tāpēc drīzāk tā būtu jādēvē nevis par VD antropoloģiju, bet gan par VD androloģiju (Erhard Gerstenberger, "Herrschen oder Lieben: Zum Verhältnis der Geschlechter im Alten Testament," in Jörg Jeremias (Hg.), *Die Botschaft und die Boten* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1981), 335–347).

¹⁴ Wolff, op. cit., 5, 17. Jāatzīst, ka šāda interese ir raksturīga arī dažām vēlākām citu teologu publikācijām, piemēram: Werner H. Schmidt, *Einführung in das Alte Testament* (Berlin: de Gruyter, 1995), 394.

¹⁵ Gerhard von Rad, *Theologie des Alten Testaments, B. 1–2*. (München: Chr. Kaiser Verlag, 1957, 1960).

¹⁶ Wolff, op. cit., 16. Pretējos uzskatos bija Ludvigs Kēlers (*Ludwig Köhler*): Ludwig Köhler, *Der hebräische Mensch* (Tübingen: Mohr, 1953), 2.

¹⁷ Volfa darba 3 daļas ir: 1) cilvēka būtība (antropoloģiskās valodas mācība); 2) cilvēka laiks (biogrāfiskā antropoloģija); 3) cilvēka pasaule (socioloģijas antropoloģija). Volfs, apskatot centrālos antropoloģijas jēdzienus VD, neaizmirst arī citus VD sastopamos antropoloģijas jēdzienus, taču Volfs pasvītro auss/dzirdes prioritāti (iepretī acij/redzei), kas nekādi neatbilst

klasifikācija antropoloģiskajos pamatterminos un pārējos terminos vēlāk tika kritizēta, tomēr jāatceras, ka to var uztvert arī kā atbildi Torleifam Bomanam (*Thorleif Boman*)¹⁸ un atbildi uz to, ka viņš VD sastopamos priekšstatus salīdzinājis ar priekšstatiem grieķu klasiskajā kultūrā. Atsevišķu tēmu trūkums reizēm ir izskaidrojams ar Volfa kritēriju analizēt tikai tos VD tekstus, kuri paši jautā/runā par cilvēku.¹⁹ Neskatoties uz šiem dažiem trūkumiem, Volfa monogrāfija kopumā saņēma pozitīvas atsauksmes un ilgu laiku bija atskaites punkts dažādiem antropoloģiskiem pētījumiem par VD. Tajos lielā mērā tika padziļinātas Volfa monogrāfijas pamatnostādnes (atbilstoši grāmatas daļām – antropoloģiskā valoda, biogrāfiskā antropoloģija, socioloģiskā antropoloģija), nereti saliekot arī citus akcentus. Piemēram, spēcīga Volfa monogrāfijas ietekme ir vērojama Horsta Dītriha Preisa (*Horst Dietrich Preuß*) darba struktūrā un tēmu izvēlē: 1) cilvēks kā radība (bioloģiskā un biogrāfiskā); 2) cilvēks dažādās tekstu grupu liecībās; 3) dzīve, nāve un augšāmcelšanās; 4) cilvēks Dieva priekšā; 5) grēks un vaina; 6) piedošana un izlīgums.²⁰

Aptuveni šajā laikā notiek arī antropoloģiskais pagrieziens VD teoloģijā, piemēram, 1985. gadā Bernhards Langs (*Bernhard Lang*) mēģina VD teoloģijā adaptēt kultūras antropoloģijas rezultātus (galvenokārt priekšstatus par telpu un laiku).²¹ Aizvien vairāk darbos VD antropoloģijas jomā vēsturiski tiek pētīta cilvēku rīcība, domāšana, emocijas u. c. Ar to šī pieeja atšķiras no filozofiskās antropoloģijas, kas jautā par cilvēka būtību un cilvēka eksistences nosacījumiem. VD antropoloģijas

---

šo terminu biežumam VD. Cilvēka biogrāfija drīzāk atbilst tālaika vīrieša dzīvei no dzimšanas līdz nāves brīdim. Sociālā dzīve ietver ģimeni, draugus, ienaidniekus, kungus un vergus (trūkst tautas aspekta). Tas pats attiecas arī uz sīkāko dalījumu 25 nodaļās, reprezentējot autora subjektīvo redzējumu, par ko vēlāk tiek kritizēts. Plašāk par Volfa kritiku skat.: Silvia Schroer, Thomas Staubli, *Die Körpersymbolik der Bibel*, 2. Aufl. (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005), 16.

¹⁸ Thorleif Bomann, *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1952).

¹⁹ Wolff, *Anthropologie*, 17.

²⁰ Horst Dietrich Preuß, *Theologie des Alten Testaments* (Stuttgart: Kohlhammer, 1992), 2: 116–121.

²¹ Bernhard Lang, *Anthropological Approaches to the Old Testament* (Philadelphia: Fortress Press), 1985.

gadījumā šie jautājumi arī tiek atbildēti, taču ņemot vērā specifiskos reliģiskos, sociālos un mentalitātes aspektus.

Kopš 20. gs. 80. gadiem strauji pieaug pētījumu skaits par sievietu dzīvi un to atainojumu VD. Piemēram, Silvijas Šroeres (*Silvia Schroer*) un Tomasa Štaubli (*Thomas Staubli*) kopīgi sarakstītā grāmata²² ne tik daudz piedāvā detalizētu filoloģisku antropoloģisko terminu analīzi, cik apskata šos terminus plašākā kontekstā (salīdzina tos ar Seno Austrumu un Jaunās Derības tekstiem, kā arī mūsdienu priekšstatiem), un dažās nodaļās autori atsevišķi aplūko VD tekstus par sievietes ķermeni. Grāmatu tekstu papildina konkrēto ķermeņu daļu attēlojumi no attiecīgā laikposma. Pētniecībā aizvien biežāk sāk apzināties, ka kultūra, kas pieder pagātnei un tieši klātesot nav novērojama, tomēr ir atstājusi liecības par sevi, tāpēc arī simboliski cilvēka attēlojumi ir uzskatāmi par informācijas avotu, kas ļauj atšifrēt Seno Austrumu priekšstatus par cilvēkiem.

Noslēdzot pārskatu par VD antropoloģiju 20. gs., noteikti ir jāpiemin cits Heidelbergas Universitātes profesors Klaus Westermans (*Claus Westermann*). Cilvēku VD Westermans aplūko gan kā radību, gan kā vēsturisku būtni, pieskaroties dažādiem cilvēka eksistences aspektiem (dzīves telpa, cilvēka mūžs, darbs, sabiedrība, pārtika, radība starp radībām, cilvēks Dieva priekšā) un noslēdzot darbu ar refleksiju par valodu un domāšanu.²³ Westermans precīzi raksturo trūkumus 20. gs. VD antropoloģijas pētniecībā – līdzšinējā pētniecība pārāk maz uzmanības ir veltījusi VD cilvēka domāšanas izpētei. Savu priekšstatu projicēšana uz VD tekstiem aizēno VD raksturīgo domāšanu (piem., ētikas jautājumos). Westermans ir kritisks pret antropoloģiskiem pētījumiem par VD, ja tie ir veidoti pēc sistemātiskai teoloģijai raksturīgās darbu uzbūves. Piemēram, lai gan abi iepriekš minētie autori Vofs un Preiss atzīst, ka VD nav vienotas mācības par cilvēku, nav sistemātiskas antropoloģijas, tomēr viņi mēģina rakstīt VD antropoloģiju, lai gan katrā atsevišķā VD tekstā ir konkrēts redzējums par cilvēku.²⁴

²² Silvia Schroer, Thomas Staubli, *Die Körpersymbolik der Bibel*, 2. Aufl. (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005).

²³ Claus Westermann, *Der Mensch im Alten Testament* (Münster: LIT Verlag, 2000).

²⁴ Westermann, op. cit., 27. Westermans atzīst, ka viņš ir uzrakstījis nevis VD antropoloģiju, bet gan eseju par cilvēku VD.

21. gadsimta tendences Vecās Derības antropoloģijā

20. gs. runāja par antropoloģisko pagriezienu (*anthropological turn*) humanitārajās zinātnēs, bet 21. gs. sākumā jau runā par antropoloģisko atgriešanos (*anthropological return*), kas teoloģijas kontekstā nozīmētu atgriešanos pie antropoloģiskajiem pamatjautājumiem. Strauji mainīgā situācija pasaulē, demogrāfiskie izaicinājumi, medicīnas un bioloģijas progress ir aktuālo izaicinājumu pamatā.

VD teoloģija 21. gs. ir aizsākusi plašākas diskusijas par VD antropoloģiju un tās metodoloģiju, jo 20. gs., pieaugot publikāciju skaitam, metodes pamatā tika aizgūtas no citām humanitārajām nozarēm. Joprojām viens no svarīgākajiem jautājumiem ir VD tekstu antropoloģiskās terminoloģijas pētīšana. Jirgens Oršots (*Oorschot*) norāda, ka vēl arvien tiek izdotas dažādas teoloģiskas vārdnīcas, leksikoni, kuros parasti atrodas vieta arī t. s. antropoloģiskajiem pamatjēdzieniem.²⁵ Lai arī VD teksti nepiedāvā sistemātisku antropoloģiju, tomēr šādu pamatjēdzienu akcentēšana, ko Vāgners pamatoti kritizē un dēvē par redukcionismu, vēl joprojām pastāv.²⁶ Jau 60. gados Džeimss Barrs (*James Barr*) argumentēti parādīja: lai arī valodas ir loģiskas, tomēr tās nefunkcionē pēc matemātiskās loģikas (īpaši tas attiecas uz dažādiem statistiskiem pētījumiem, kuros mēģina noskaidrot populārāko vārda nozīmi, ko pēc tam vēlas uzspiest citu tekstu gadījumā).²⁷ Lai izvairītos no šādas konkrēta termina favorizēšanas, piemēram, Vāgners un Tomass Krīgers (*Thomas Krüger*) lielu daļu antropoloģisko terminu liek pēdīnās, tādējādi norādot, cik grūti ir tos aptvert, jo uzskata, ka VD antropoloģijai nebūtu jānodarbojas ar sarežģītības reducēšanu

---

²⁵ Jürgen van Oorschot, "Zur Grundlegung alttestamentlicher Anthropologie – Orientierung und Zwischenruf," in Jürgen van Oorschot (Hg.), *Der Mensch als Thema theologischer Anthropologie: Beiträge in interdisziplinärer Perspektive* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchner Verlag, 2010), 31.

²⁶ Andreas Wagner, "Wider der Reduktion des Lebendigen: Über das Verhältnis der sog. anthropologischen Grundbegriffe und die Unmöglichkeit, mit ihnen die alttestamentliche Menschenvorstellung zu fassen," in Andreas Wagner (Hg.), *Anthropologische Aufbrüche: Anthropologische und interdisziplinäre Zugänge zur historischen Anthropologie* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009), 183–199.

²⁷ James Barr, *The Semantics of Biblical Language* (London: Oxford University Press, 1961).

vai definējošu norobežošanu, – tā vietā ir jāpraktizē daudzbal-
sīga terminu lietošana, ņemot vērā senebreju valodas attīstības
pakāpi.²⁸

Atsevišķu pētījumu un ar to saistīto diskusiju rezultātā
ir kļuvis skaidrs, ka pieņēmums par kādai kultūrai specifis-
ko iezīmi būtu jāprecizē kāda konkrēta fenomena gadījumā.
Piemēram, t. s. sintētiskās domāšanas veids ir raksturīgs ne
tikai semītu, bet arī indoģermāņu valodām un kultūrām (heti,
grieķi), un, pēc visa spriežot, tas ir fenomens, kas raksturīgs
daudzām pasaules tautām.²⁹ Tā kā šāds fenomens ir sastopams
daudzās valodās, tad šādus izteikumus par ķermeni nav grū-
ti tulkot. Protams, kādā valodā dominēs konkrēti formulējumi
(piem., VD – prāts un sirds, latviski – gudra galva), tomēr VD
dominē funkcionāli izteikumi, jo senebreju valoda izvairās no
abstraktiem jēdzieniem. Ja nevar lietot abstrakciju, tad daudzi
izteikumi par ķermeni to daudznozīmīguma dēļ paliek attieci-
nāti uz ķermeni.

Apzinoties, ka nav iespējams runāt par vienotu VD antropo-
loģiju, aizvien biežāk parādījās publikācijas par konkrētas VD
grāmatas (tajā skaitā arī deiterokanoniskas) antropoloģiju.³⁰
Viens no zināmākajiem mēģinājumiem ir Bernda Janovska
(*Bernd Janowski*) Psalmu grāmatas antropoloģija.³¹ Būdams

---

²⁸ Thomas Krüger, “Das “Herz“ in der alttestamentlichen Anthropologie,”
in Andreas Wagner (Hg.), *Anthropologische Aufbrüche: Anthropologische
und interdisziplinäre Zugänge zur historischen Anthropologie* (Göttingen:
Vandenhoeck & Ruprecht, 2009), 105. Krīgers atzīmē, ka dažādas
iespējamās nozīmes gan nenozīmē, ka tās visas ir iespējamās konkrētājā
tekstā, – parasti konteksts diezgan precīzi ļauj noteikt vārda nozīmi.

²⁹ Pie šāda secinājuma nonāk kāda rakstu krājuma autori Andreass Vā-
gners un Katrīna Millere (*Katrin Müller*): Katrin Müller, Andreas Wagner
“Das Konzept der synthetischen Körperauffassung in der Diskussion,” in
Katrīna Müller, Andreas Wagner (Hg.), *Synthetische Körperauffassung im
Hebräischen und den Sprachen der Nachbarkulturen* (Münster: Ugarit
Verlag, 2014), 233–238.

³⁰ Piemēram, Otto Kaiser, ““Was ist der Mensch und was ist sein Wert?”
Beobachtungen zur Anthropologie des Jesus Sirachs nach Jesus Sirach
16,24–18,14,” in Michaela Bauks (Hg.), “*Was ist der Mensch, dass du
seiner gedenkst?*” (*Psalm 8:5*) *Aspekte einer theologischen Anthropologie*
(Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2008), 215–225.

³¹ Bernd Janowski, *Konfliktgespräche mit Gott: Eine Anthropologie der
Psalmen* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2003). Turpmākajos
gados Janovska psalmu antropoloģija tiek papildināta un atkārtoti izdo-
ta (arī daudzās citās valodās).

Volfa skolnieks, Janovskis lielā mērā turpina viņa iesākto, pildinot ar vēstures antropoloģijas atziņām (vaicājot par cilvēka būtību, ņem vērā vēsturiskos aspektus). Lai izvairītos no senās Israēlas cilvēka nevēsturiskas uztveres, Janovskis no vieniem psalmu žanriem izvēlas analizēt konkrētus individuālos vaimanu un pateicības psalmus, jo tie, viņaprāt, uzskatāmi par tipiskiem antropoloģiskiem tekstiem, kuros skaidri parādās lūdzēju ciešanas. Darba pamatdaļa sastāv no 8 nodaļām, kurās aplūkoti psalmi veido ceļu no dzīvības nāvē un atpakaļceļu no nāves dzīvībā. Līdzīgi kā Volfs, arī Janovskis katrā nodaļā pievēršas viena vai vairāku antropoloģisko terminu analīzei. Atšķirībā no Volfa, Janovskis atbilstoši 21. gs. tendencēm pietiekoši bieži atsauucas uz Seno Austrumu paralēlēm (tajā skaitā ikonogrāfiskajām liecībām). Taču, neskatoties uz Janovska veikumu, var piekrist Manfrēdam Ēmingam (*Manfred Oeming*), ka Janovskim savā darbā nav izdevies atrisināt nevēsturiskuma problēmu, jo grūti iedomāties, ka senajā Israēlā visi lūdza tikai tādā veidā, arī ierobežojums aplūkot tikai vaimanu un pateicības psalmus reprezentē psalmu antropoloģiju kopumā (piem., līdzīgi kā Volfam, trūkst tautas aspekta – ir psalmi, kuros runā par valdnieku, tautas likteni, Toras nozīmi Israēlam u. tml.).³²

Ņemot vērā pieredzi psalmu antropoloģijas raksturošanā, turpmākajos gados Janovskis vairākos rakstos pievēršas personas jēdzienam,³³ sociālai sfērai un pasaules uztverei VD, lai veiktu priekšdarbus monogrāfijai par visas VD antropoloģiju³⁴. Piemēram, atsevišķi piemēri no dažādiem VD tekstiem tiek analizēti to literārajā un vēsturiskajā kontekstā, lai programmatiski parādītu antropoloģisko priekšstatu daudzveidību VD.³⁵ Janovskis pasvītro, ka attieksme pret pasauli un Dievu raksturo cilvēka būtību, – cilvēka attieksme pret pasauli

---

³² Manfred Oeming, Rezension zu Bernd Janowski, *Konfliktgespräche mit Gott, Theologische Literaturzeitung* 130 (2005): 761.

³³ Šroere un Štaubli uzskata, ka senajā Israēlā bija sveši priekšstati par personu vai individu. Thomas Staubli, Silvia Schroer, *Menschenbilder der Bibel* (Ostfildern: Patmos Verlag, 2014), 11.

³⁴ Bernd Janowski, "Anthropologie des Alten Testaments: Versuch einer Grundlegung," in Andreas Wagner (Hg.), *Anthropologische Aufbrüche*, 21.

³⁵ Bernd Janowski, op. cit., 39–40.

ir taisnīga tikai tad, ja viņš ir atbildīgs par to un apzinās tās radītāju.³⁶

Interese par ķermeni VD teoloģijā ir cieši saistīta ar vispārējo sabiedrības interesi par cilvēka ķermeni. Vēlme autentiski iepazīt ķermeni, interese par vīrieša vai sievietes ķermeņa atšķirībām, sociālā ķermeņa konstrukcijas, kurās tiek ierakstītas kultūras normas par ķermeni, ir tikai dažas no tēmām, kas tiek apskatītas publikācijās. Jau Volfa monogrāfija deva jūtamu ieguldījumu antropoloģiskās ķermeņa valodas raksturojumā (izceļot cilvēka miesisko aspektu). Turpmāk pētniecības pārstāvji diezgan aktīvi iesaistījās diskusijā par atsevišķu antropoloģisko terminu nozīmi³⁷ un cilvēka ķermenisko eksistenci³⁸. Ķermenis, tā ievainojamība un konkrēta vardarbības pieredze VD bieži vien ir izejas punkts dažādiem pētījumiem, piemēram, daudzas pilsētas vai veselas valstis (pazīstamākās – Babilona, Ciāna, Jeruzaleme) attēlotas kā personifikācijas, tāpēc apiešanās ar ķermeni ir šo tekstu eksegēzes neatņemama sastāvdaļa.

Slimībai/veselībai VD ir tikušas veltītas pat atsevišķas konferences. Saskaņā ar pētniecības rezultātiem slimība VD ir vairāk parādīta kā sociāls, nevis medicīnisks fenomens. Slimības iedragā cilvēka kā radības integritāti un, antropoloģiski raugoties, raksturo to, cik lielā mērā cilvēks ir iesaistīts sabiedrībā vai izolēts no tās (no tā galu galā ir atkarīgas attiecības ar Dievu, slimie netiek pielaisti Jahves kultam).

Emocijas un to atspoguļošana VD sen jau vairs nav margināla tēma VD antropoloģijā, salīdzinot ar 20. gs. pirmo pusi, kad diezgan rezervēti izturējās pret emocionalitāti un to maz pētīja.³⁹ Šādi pētījumi palīdz saprast cilvēku individuālo un

³⁶ Bernd Janowski, op. cit., 40–41.

³⁷ Piemēram: Jürgen van Oorschot, “Lost in Translation, regain by exegesis: nřš in alttestamentlicher Verwendung und Funktion,” in Jürgen van Oorschot, Andreas Wagner (Hg.), *Anthropologie(n) des Alten Testaments* (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2015), 117–131.

³⁸ Piemēram: Dorothea Erbele-Küster, *Körper und Geschlecht: Studien zur Anthropologie von Leviticus 12 und 15* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2008); Dörte Bester, *Körperbilder in den Psalmen: Studien zu Psalm 22 und verwandten Texten* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2006).

³⁹ Piemēram: Paul A. Kruger, “The Face and Emotions in the Hebrew Bible,” *Old Testament Essays* 18 (2005): 651–663; Paul A. Kruger, “On Emotions and the Expressions of Emotions in the Old Testament: A Few Introductory Remarks,” *Biblische Zeitschrift* 48 (2004): 213–228;

sociālo dimensiju (piem., no dažādām VD aprakstītām sarunām var spriest par emociju pragmatisko lomu), parāda, kas tajā laikā tika un kas netika uzskatīts par cilvēku sagaidāmo reakciju.

Monogrāfijā par Dieva ķermeni Vāgners secina, ka priekšstati par Dievu un priekšstati par cilvēku ir daudz ciešāk saistīti, nekā tika uzskatīts līdz šim.⁴⁰ Viena no uzkrītošākajām analogijām ir cilvēka ķermeņa daļu lietošana, runājot par Dievu, tajā pašā laikā jāatzīmē, ka izvēlēto ķermeņa daļu atainošana nav identiska.⁴¹ Vāgners uzskata, ka ir nepieciešams padziļināti pētīt, kāpēc Dieva ķermeņa attēlojums atšķiras no cilvēka ķermeņa, turklāt šīs atšķirības tikai pieaug vēlīnajos VD tekstos.⁴² Vāgners brīdina arī par lamatām, tuvojoties šiem tekstiem no mūsdienu pozīcijām, kas var radīt izkropļotu ainu.⁴³ Par Dievu VD nerunā abstrakti, arī aiz tādiem izteikumiem kā “augstākais Dievs” vai pat “Tu” slēpjas konkrēti priekšstati. VD cilvēkam Dievs ir personisks, ar viņu veido attiecības, tāpēc tie satur priekšstatus par Dieva ārējo (ķermeņa) un iekšējo veidolu (rīcība, emocijas).

Kas attiecas uz t. s. VD minēto personu biogrāfiju rakstīšanu, tad pētniecība ir kļuvusi krietni piesardzīgāka – atsevišķu tēlu gadījumā tā ir literāri konstruēta biogrāfija, lai parādītu kopienas identitāti ar individuāliem vaibstiem (piem., Jahves kalps Jesajas grāmatā).

Pēc tam kad tika publiskoti visās Kumrānas alās atrastie rokraksti, Kumrānas tekstu pētniecība nav izvairījusies no antropoloģisku jautājumu aplūkošanas, lai gan ir arī objektīvi ierobežojumi to pētīšanai (piem., daudzu tekstu fragmentārais raksturs).⁴⁴

Andreas Wagner, *Emotionen, Gefühle und Sprache im Alten Testament: Vier Studien* (Waltrop: Hartmut Spenner, 2006).

⁴⁰ Andreas Wagner, *Gottes Körper: Zur alttestamentlichen Vorstellung der Menschengestaltigkeit Gottes* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2010), 186–188.

⁴¹ Sal. ar: Andreas Vonach, “Gott ähnlich ist nicht Gott gleich: Anmerkungen zu einer angemessenen Anthropologie im Rahmen einer biblischen Theologie,” *Salzburger Theologische Zeitschrift* 13 (2009): 7–19.

⁴² Wagner, *Gottes Körper*, 163–166.

⁴³ Wagner, *Gottes Körper*, 17–19.

⁴⁴ Heinz-Josef Fabry u. a., “Anthropologische Texte aus Qumran und ihre Bedeutung für einen Entwurf qumranitischer Anthropologie,” in

Šo sarakstu varētu vēl turpināt,⁴⁵ taču raksta ierobežotā apjoma dēļ nākas aprobežoties ar populārākajiem virzieniem VD antropoloģijā, kas ir aktuāli šajā gadsimtā.

Nobeigums

21. gs. VD antropoloģija turpina 20. gs. pētnieku iesākto darbu, lai teoloģijā netiktu izcelti tikai noteikti cilvēka aspekti (piem., 1Moz 1:26–28 un *imago Dei*), savukārt citus aspektus neignorētu vai nerelatīvizētu (īpaši tas attiecas uz cilvēka vietu radībā, cilvēka attiecībām ar citām radībām, piem., dzīvniekiem, dzimumu atšķirībām u. c.). Tas nenotiktu, ja analizētu konkrētus tekstus un to antropoloģisko valodu. Šī gadsimta pētījumi vieš cerību, ka tiek respektēts VD tekstu konteksts un izteikumi par cilvēku VD, kas nav tematiski saistīti, netiek salikti kopā.

VD antropoloģija 21. gs. pirmajā brīdī var šķist pārāk sadrumstalota, ja VD nav vienotas mācības par cilvēku, tāpēc, sekojot Janovska ieteikumam, vajadzētu nodalīt reliģiskos, sociālos un mentālos pamatjautājumus par cilvēka esību, eksistenciālos jautājumus no jautājumiem par cilvēka sūtību/uzdevumiem.⁴⁶ Janovski atbalsta Vāgners, jo tas atvieglotu konkrēta VD teksta antropoloģijas raksturošanu, – viņaprāt, daudzi antropoloģijas aspekti, kas skar cilvēka būtību, pārklājas daudzās vai visās pozīcijās – šie aspekti bieži vien ir noturīgi un ļoti lēni piedzīvo izmaiņas.⁴⁷

Tāpat kā citas antropoloģijas, arī VD antropoloģija sadarbojas ar citām nozarēm – 21. gs. pētniecībā iezīmējas tendence

---

Christian Frevel (Hg.), *Biblische Anthropologie: Neue Einsichten aus dem Alten Testament* (Freiburg im Breisgau: Herder Verlag, 2010), 322–349.

⁴⁵ Piemēram, klonēšana: Manfred Oeming, “Bioethische Probleme des Klonens in alttestamentlicher und jüdischer Perspektive,” *Glauben und Lernen* 19 (2004): 109–117.

⁴⁶ Bernd Janovski, “Anthropologie des Alten Testaments: Versuch einer Grundlegung,” in Andreas Wagner (Hg.), *Anthropologische Aufbrüche*, 39–40.

⁴⁷ Andreas Wagner, “Anthropologie(n) des Alten Testaments im 21. Jahrhundert,” in Andreas Wagner (Hg.), *Menschenverständnis und Gottesverständnis im Alten Testament* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016), 7.

akcentēt antropoloģisko pētījumu starpdisciplināritāti.⁴⁸ Pētniecība aizvien biežāk analizē VD kā nozīmīgu seno izraēliešu kultūras avotu citu Seno Austrumu kultūru gaismā. Daudzi pamatpriekšstati par cilvēku, piemēram, cilvēka ķermeņa daļām piešķirtās/piedēvētās funkcijas (piem., sirdij – racionalitāte), ir raksturīgi ne tikai VD.⁴⁹ Tie parādās arī citos Seno Austrumu tekstos, kuri nereti ir datējami agrāk par VD tekstiem. No otras puses, pētniecība interesējas arī par VD antropoloģisko priekšstatu ietekmi uz vēlākām kultūrām un reliģijām.

Summary

Old Testament Anthropology in the 20th and 21st Centuries

In recent decades the Old Testament anthropology has been flooded with enormous amount of articles on various topics. This article summarizes the research of the Old Testament anthropology in the 20th and 21st centuries and focusses on the main milestones of the research.

Starting from H. W. Wolff's classical book on the Old Testament anthropology, the Old Testament scholarship accepted the complex nature of symbols articulating Israelite understanding and perception of a person. Interdisciplinary and heuristically oriented studies on understanding the individual, constructing identities, body concepts and emotions in the Old Testament lead to reassessment of earlier contributions to the Old Testament anthropology. In the 21st century, a renewed interest in anthropology on the part of the Old Testament scholarship has come as a response to current challenges in science, society, politics etc.

---

⁴⁸ Piemēram: Christian Frevel (Hg.), *Biblische Anthropologie: Neue Einsichten aus dem Alten Testament* (Freiburg im Breisgau: Herder Verlag, 2010).

⁴⁹ Andreas Wagner, "Anthropologie(n) des Alten Testaments im 21. Jahrhundert," in Andreas Wagner (Hg.), *Menschenverständnis und Gottesverständnis*, 8.